

l'immobilisme i el capgirament del mitjà de la sobirania, existeix un gran marge de maniobra.

Referències bibliogràfiques

- BALLESTEROS, A. (2005). *Los contenciosos de la política exterior de España*. Ceuta: Instituto de Estudios Ceuties.
- GOLD, P. (1994), *A Stone in Spain's Shoe. The Search for a Solution to the Problem of Gibraltar*. Liverpool: Liverpool University Press.
- (2009). «The Tripartite Forum of Dialogue: Is this the Solution to the

“Problem” of Gibraltar?». *Mediterranean Politics*, 14 (1), 79-97.

VALLE GÁLVEZ, A. del (2006). *Agreement of the Forum of Dialogue on Gibraltar: Plans for Normalisation*. Real Instituto El Cano, 107/2006. [http://www.realinstitutoelcano.org]

Xavier Ferrer Gallardo
Radboud University Nijmegen
Nijmegen Centre for Border Research
X.ferrer gallardo@fm.ru.nl

GAUCHON, Pascal i HUISSOUD, Jean-Marc (coord.) (2009)
Les 100 Lieux de la Géopolitique
París: Presses Universitaires de France, 128 p.
ISBN: 9782130583448

Què és la geopolítica? De què parlem exactament quan usem el terme *geopolítica*? Sens dubte, es tracta d'un concepte de definició complexa. Per què? Doncs, probablement, perquè l'extraordinària càrrega de significat que ha anat acumulant al llarg del temps l'ha anat, en certa manera, desbordant. Des que, l'any 1899, i influenciat pel socialdarwinisme de Ratzel, Rudolf Kjellen va emprar el terme per primera vegada, la seva significació s'ha anat eixamplant de manera extraordinària. A mesura que se n'ha anat generalitzant la utilització, també ho ha anat fent el nivell d'imprecisió. La perspectiva dels anys indica que les definicions del concepte han anat variant en el temps i en l'espai. Per descomptat, l'eco de la geopolítica no ressona de la mateixa manera en els contextos acadèmics de l'Alemanya dels anys trenta, la França dels anys setanta, els Estats Units dels anys noranta o en les informacions que els mitjans de comunicació global confectionen en l'actualitat.

Com és sabut, en acabar la Segona Guerra Mundial, el terme va ser con-

demnat a l'ostracisme. A causa de les derives nazis de la *Geopolitik* de Haushofer, el concepte i el moviment acadèmic que pivotava al seu voltant es van envoltar d'una aurèola de totalitarisme de la qual trigarien dècades a desempal·lar-se. Tot i que l'estigma hitlerià no va impedir que la geopolítica seguís fent fortuna en contextos tenebrosos, com ara, per exemple, a les acadèmies militars de l'Argentina o del Xile dictatorials —cal recordar que Augusto Pinochet va ser professor de geopolítica a l'acadèmia de guerra de Xile—, el terme va adquirir connotacions nefastes.

La publicació del llibre *La Géographie, ça sert, d'abord à faire la guerre* (1976), d'Yves Lacoste, això no obstant, va constituir un punt d'inflexió determinant en l'evolució del concepte i de la disciplina. En el clima en què apareix el llibre (i en el qual es distribueixen els primers volums de la revista *Hérodote*), la geopolítica es va anar desprenent, de mica en mica, del llast organicismista i filonazi que l'havia acompanyat. Dotat de nous

significats i de noves càrregues simbòliques, el concepte va anar recuperant espai en el discurs públic i en el discurs acadèmic. Més endavant, la publicació (i la repercussió) de l'obra de Gearóid Ó Tuathail, *Critical Geopolitics* (1996), va certificar, en certa manera, la fi de la marginació a la qual durant molts anys va estar sotmesa aquesta disciplina.

Val a dir que, actualment, l'ús que els mitjans de comunicació acostumen a fer del concepte *geopolítica* és equiparable al que va fer Herny Kissinger en el context de la Guerra Freda —i que va propiciar, en part, la recuperació del terme en el discurs públic. És a dir, sovint l'empren com a sinònim de balança de poder en la política global. O, fins i tot, algunes vegades, directament l'invoquen com a sinònim de relacions internacionals. Tanmateix, en el context acadèmic, la qüestió esdevé més complexa. Tal com explicava la geògrafa holandesa Virginie Mamadouh al seu article «Geopolitics in the nineties: one flag, many meanings» (1998), el *revival* de la geopolítica experimentat des de la meitat de la dècada de 1990 ha multiplicat l'oferta de definicions disponibles. I ho ha fet, val a dir, de manera substancial. El llibre que ens ocupa, *Les 100 Lieux de la Géopolitique*, abraça la definició àmplia del concepte realitzada per un dels pares reanimadors del terme: Yves Lacoste (2008). És a dir, conceptualitza la geopolítica com tot allò que fa referència a les rivalitats relacionades amb el control o la dominació de territoris (grans o petits) entre poders polítics de tot tipus, no només entre els estats, sinó també entre els moviments polítics o els grups armats més o menys clandestins.

Al començament de l'obra (p. 3), els autors, Pascal Gauchon i Jean-Marc Huissoud, comuniquen, amb una comparació força suggerent, quina és la seva manera d'entendre la geopolítica. Argumenten que la disciplina geopolítica analitza el planeta de manera semblant a com

la medicina xinesa observa l'ésser humà. Per a la medicina xinesa, assenyalen, existeixen línies de força, influxos i nodes, les relacions entre els quals expliquen el funcionament de l'organisme. Gauchon i Huissoud diuen que, en certa manera, aquells qui dediquen el seu temps a l'estudi de la geopolítica fan quelcom semblant: recerquen al cos del planeta les forces d'atracció i repulsió, els moviments de concentració i de dispersió, els punts on es concentra el poder. Amb aquesta metàfora com a punt de partida, el llibre proposa un recorregut pels «cent llocs de la geopolítica». Realitza una cartografia del món actual a partir de la identificació de cent indrets que esdevenen determinants a fi i efecte de comprendre'n el funcionament, per copsar la immensitat de l'espectacle espacial de la política internacional.

L'obra s'organitza en quatre capítols. Primerament, s'hi aborden els indrets del planeta des dels quals s'irradia o, dit d'una altra manera, des d'on emana el poder. Segonament, s'hi repassen els espais a partir dels quals s'organitza el poder —secció en què també tenen cabuda, val a dir, l'espai (exterior) i el ciberespai. Tercerament, s'hi examinen els llocs el control dels quals assegura o permet realitzar l'exercici del poder. I, finalment, s'hi exploren el racons del planeta on els poders topen i es confronten. Aquest darrer capítol, el més extens, està subdividit en set seccions. S'hi posen de relleu un seguit de punts de fricció a Europa, a Amèrica, a l'Àsia oriental, a l'Àsia meridional, a l'òrbita de Rússia, a l'Orient Mitjà, al Nord d'Àfrica i a l'Àfrica subsahariana. El fet que, per exemple, la secció dedicada a Europa amalgaemi el que els autors anomenen «lieux d'affrontement de puissances» de caire dispar, com la línia Oder-Niesse, Kaliningrad, Kosovo, el mar Egeu, Xipre, el País Basc o Catalunya, certifica l'aposta que els autors fan per una definició àmplia de la geopolítica.

El recorregut pels punts que el llibre identifica com a indrets el control dels quals esdevé clau en l'exercici del poder conforma un itinerari per zones del planeta que, en termes generals i força inexplicablement, atrauen poc l'atenció dels mitjans de comunicació del nostre entorn. Els autors s'aturen, per exemple, a l'estret d'Ormuz (p. 51), situat al golf arabopèrsic, entre l'Iran i Oman. Per aquest estret, hi transita prop del 30% del petroli mundial, fet que el converteix en una de les rutes de transport més importants del món. Es tracta d'una zona particularment estratègica i (com s'apunta literalment al text) geopolíticament perillosa Així s'encarreguen de posar-ho de manifest el volum del pressupost militar d'Oman (el 10% del seu PIB) o la presència, a les rodalies, de la cinquena flota americana (p. 52). Les tensions constants que planen sobre les relacions entre Washington i Teheran situen el transport de cru a través de l'estret d'Ormuz en un estat permanent d'inestabilitat. Aquest fet explica les temptatives de cerca de rutes alternatives menys sensibles i, alhora, proporciona pistes per interpretar aspectes centrals en la dinàmica geopolítica de la regió.

Un altre estret, el de Bab el-Mandeb, constitueix una altra de les parades de l'itinerari que traça el llibre (p. 53). En àrab, el nom (certament il·lustratiu) de l'estret significa 'la porta dels plors'. El conformen les aigües territorials de Djibouti, Iemen i Eritrea, a través de les quals circula una tercera part del trànsit mundial d'hidrocarburs. El llibre subratlla, per exemple, que la República de Djibouti contribueix a vigilar aquesta ruta petroliera cabdal i, en aquest sentit, recorda per què tant França com els Estats Units mantenen una presència militar important en aquest petit país de l'Àfrica oriental.

L'oleoducte BTC (Bakú, Tiflis, Ceyhan) també és assenyalat com un

punt, o més aviat com una línia de punts, de caràcter neuràlgic (p. 55). Inaugurat l'any 2005 i lloc de connexió entre les tres ciutats d'Azerbaidjan, Geòrgia i Turquia que li donen nom, la infraestructura permet transportar el petroli del Caspi fins al Mediterrani. Els autors indiquen que la seva construcció ha obert una caixa de Pandora, en la mesura que, més enllà de l'esperat benefici econòmic que ha generat, també ha donat peu a desequilibris considerables en una regió, ja d'entrada, prou agitada. La ruta, escriuen Gauchon i Huisoud, concebuda en el marc d'una política de protecció del proveïment occidental d'hidrocarburs, podria haver generat més perills dels que pretenia evitar. L'oleoducte BTC, efectivament, proporciona a la Unió Europea una solució a les incerteses relatives al proveïment de recursos provinents de Rússia amb les quals topa sovint. Això no obstant, l'afebliment de la posició de Moscou que en resulta és difícilment acceptable per al Kremlin. Com s'ha vist durant els darrers anys, la Rússia de Putin i Medvedev, una vegada recuperada certa musculatura geopolítica a l'escena internacional —gràcies sobretot a l'alça dels preus dels hidrocarburs—, ha apostat fort per mantenir el control sobre la part del seu patí del darrer que encara no havia perdut del tot.

A banda d'altres punts calents, com ara els canals de Panamà (p. 65-66), d'Òtranto (p. 64) o de Beagle (p. 66), o els estrets de Malacca, Lobok, Sunda i Makassar (p. 59-61), els autors fan atenció, és clar, a Gibraltar. Significativament, els autors subtitulen la secció que dediquen a la roca amb la pregunta: «Un anachronisme européen?». D'aquesta manera, defineixen Gibraltar com un supervivent del Tractat d'Utrecht de 1713. Recorden que, en tant que una de les claus de control de la Mediterrània i de l'Atlàntic per part de la flota britànica, Gibraltar va tenir un rol decisiu durant la Segona Guerra Mundial. Igualment,

durant la Guerra Freda, va permetre controlar els moviments de la flota soviètica cap i des del mar Negre. Actualment, Gibraltar constitueix una base important per a l'OTAN, on els submarins nuclears hi fan parada de manera regular. Com és sabut, el territori és objecte de tensions diplomàtiques entre el Regne Unit i Espanya. D'una banda, Espanya segueix reclamant-ne la sobirania. De l'altra, el Regne Unit fa temps que va bloquejar la situació permetent que la constitució gibraltarenca de 1969 incorporés la impossibilitat de transferir la sobirania del territori sense l'acord dels seus habitants. Cal recordar que el 7 de novembre de 2002, consultat en referèndum, el poble de Gibraltar va expressar de manera rotunda la seva oposició a la fórmula de sobirania compartida que debatien aleshores els governs de Tony Blair i José María Aznar. En relació amb les controvèrsies de Gibraltar, i posant de relleu que l'anàlisi geopolítica no és ni de bon tros un exercici asèptic ni una pràctica neutral, els autors manifesten que Espanya topa amb certes dificultats a l'hora de legitimar les seves demandes, en la mesura que, simultàniament, refusa transferir la sobirania de Ceuta i Melilla al Marroc.

Només aquesta última consideració ja seria suficient per confeccionar un o dos volums més de la col·lecció en què s'inscriu aquest recorregut pels «cent llocs de la geopolítica». És evident que les línies dedicades a Gibraltar no són suficients per articular-ne una anàlisi detallada, com tampoc les dedicades als noranta-nou indrets restants. S'hi troba a faltar, per exemple, i probablement a causa de la manca d'espai, alguna referència als Acords Tripartits entre el Regne Unit, Espanya i Gibraltar, que, en l'actualitat, i malgrat la disputa territorial, fan avançar les pràctiques de cooperació transfronterera a la regió. Per descomptat, això no resta mèrit a l'obra, ja que el capbussament profund en els

indrets assenyalats no constitueix de cap manera l'objectiu que persegueix. Es tracta d'un llibre breu (127 pàgines), publicat a la col·lecció de divulgació i vocació enciclopèdica «Que sai-je?», encetada l'any 1941 per Paul Angoulvent. Així doncs, sembla pertinent insistir en el fet que l'objectiu del llibre no rau en l'aprofundiment de les dinàmiques de producció, d'organització, de control o de xoc relacionades amb el poder en cap del centenar de parades que, en el recorregut que segueixen, realitzen els autors. El que fa que el llibre esdevingui interessant és, en particular, l'inventari de línies de força, influxos i nodes que omplen el taulell geopolític contemporani. Cent xinxetes clavades, o cent llums vermells encesos, damunt d'un mapa del món en moviment. Gauchon i Huisson són també els autors d'un altre volum de la mateixa col·lecció, titulat *Les 100 mots de la géopolitique*, que, clarament, complementa el que ha estat objecte d'aquesta ressenya.

Referències bibliogràfiques

- LACOSTE, Yves (1976). *La Géographie, ça sert, d'abord à faire la guerre*. París: Maspero.
- (2008). *Geopolítica: La larga historia del presente*. Madrid: Síntesis.
- MAMADOUH, Virginie (1998). «Geopolitics in the nineties: one flag, many meanings». *GeoJournal*, 46 (4), 237-253.
- Ó TUATHAIL, Gearóid (1996). *Critical Geopolitics*. Londres: Routledge.

Xavier Ferrer Gallardo
Nijmegen Centre for Border Research
Radboud University Nijmegen
X.ferrergallardo@fm.ru.nl

